

УДК 339.924
© 2015

К.М. ГУДИМ,
кандидат економічних наук

Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара
E-mail: zhilenkok@mail.ru

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПРОЦЕСІВ
ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ
В УКРАЇНІ

Стверджується, що транснаціоналізація економіки є одним з найбільш впливових процесів, що забезпечує збільшення масштабів і ефективності виробництва, удосконалення механізмів акумуляції капіталу і ресурсів розвитку, уніфікує економічний простір. Активна участь суб'єктів підприємницької діяльності та держави в процесі транснаціоналізації дозволить сформуванню додаткових джерел розвитку, забезпечити продуктивність галузей та підвищити конкурентоспроможність національної економіки.

Ключові слова: транснаціоналізація економіки, прямі іноземні інвестиції, інтеграція, глобалізація, міжнародне виробництво, ресурси, патенти, капітал.

Швидкі технологічні зміни, інтенсифікація конкурентної боротьби та зростаюча лібералізація світової економіки стали важливими факторами безпрецедентних темпів зростання міжнародного виробництва. Процеси інтенсифікації охоплюють практично всі країни, галузі та види економічної діяльності. Зниження витрат на транспортування та зв'язок дає змогу транснаціональним корпораціям інтегрувати виробництво та інші корпоративні функції у глобальному масштабі. Міжнародне виробництво ТНК формує єдність, цілісність сучасної світової економічної системи.

Поява та розвиток транснаціональних корпорацій безпосередньо пов'язані з їхньою зарубіжною інвестиційною діяльністю. Міжнародний рух підприємницького капіталу, зокрема прямі іноземні інвестиції (ПІІ), стали базою для формування всесвітньої системи філій та міжнародного виробництва ТНК [1]. Тому в контексті європейської інтеграції української економіки проблеми глобалізації неможливо розглядати без дослідження сучасних тенденцій розвитку та функціонування процесів транснаціоналізації в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Важливою визначальною рисою становлення сучасного світового господарства є виділен-

ня такого світогосподарського суб'єкта, як ТНК. При цьому змінюється сам зміст поняття “світова економіка”, яка все більше перетворюється на транснаціональну”, що характеризується встановленням більш стабільних і довгострокових економічних зв'язків. Більшість сучасних економістів Г.Н. Клишко, Л.В. Панчук, І.Б. Хоменко, О.С. Вернігора, В.В. Рокоча, Н.К. Болгарова, Т.М. Паневник, І.П. Гайдуцький та інші. [1, 3–7, 9] відводять домінуючу роль транснаціоналізації у процесі зростаючої економічної взаємозалежності країн та створення нової “геоекономічної карти світу”, де поділ за країнами має другорядне значення і поступається поділу за економічними силами та інтересами.

Основна мета дослідження – вивчення сучасних тенденцій розвитку та функціонування процесів транснаціоналізації в Україні.

Для реалізації поставлених завдань використано сучасні методи та технології збору й обробки матеріалів, статистичні, аналітичні, абстрактно-логічні методи, сучасні технології зі застосуванням інформаційних систем (наприклад, Internet) та електронних ресурсів.

Результати дослідження та їх обговорення. Транснаціоналізація економіки – один із найбільш впливових процесів сьогодення, що забезпечує збільшення масштабів

і ефективності виробництва, розширення географічних меж коопераційних зв'язків, удосконалення механізмів акумуляції капіталу і ресурсів розвитку, уніфікацію економічного простору у вигляді зближення "правил гри" і одноманітності в споживчих перевагах через домінування світових брендів і стандартів. У зв'язку з цим активна участь у процесі транснаціоналізації дозволить сформувати додаткові джерела розвитку, забезпечити продуктивність галузей та підвищити конкурентоспроможність національної економіки.

На сучасному етапі розвитку економіки України ТНК відіграють важливу роль у формуванні стратегії розвитку національної економічної системи. Для сучасної України транснаціоналізація підприємств може виступити економічним механізмом, який визначить нові пріоритети суспільного відтворення, цілі та вектори зовнішньоекономічної політики.

Для процесу транснаціоналізації характерне переплетення капіталів за рахунок поглинання фірм інших країн, створення спільних компаній, залучення фінансових коштів іноземних банків, встановлення міцних довготривалих зв'язків за кордоном промислових компаній і банків тієї самої країни.

Для транснаціоналізації виробництва, як системи, характерні наявність розгалужених вертикальних і горизонтальних гнучких зв'язків між елементами системи, виробничими, торгово-комерційними підприємствами, кредитно-фінансовими установами; поява нових інтегративних властивостей системи; постійні перетворення внутрішньої структури під впливом зовнішнього середовища.

Процес транснаціоналізації, що характеризується посиленням взаємозв'язку і взаємозалежності суб'єктів світової економічної системи в результаті глобальних операцій ТНК, сьогодні досяг планетарних масштабів. ТНК перетворилися на головну силу ринкового виробництва й міжнародного поділу праці, на домінуючий чинник світової економіки та міжнародних економічних відносин. Дослідження зарубіжних і вітчизняних літературних джерел з питання транснаціоналізації господарства показало такі переваги перетворення фірм у ТНК: використання всіх мож-

ливих ресурсів інших країн для досягнення мети діяльності; уникнення митних бар'єрів і проникнення на важкодоступні ринки; нівелювання внутрішньої обмеженості ринку країни базування; зростання розміру підприємства та максимізація прибутку; отримання дешевих і якісних ресурсів; вибір оптимального рівня оподаткування тощо [2, 7].

Ядро сучасної світогосподарської системи складають майже 500 ТНК, які володіють практично необмеженою економічною владою. Усього у світі діють приблизно 60 тис. фінансово-промислових груп і ТНК, що охоплюють до 250 тис. філіалів за межами країн базування, контролюють до 50 % світового промислового виробництва, 65 % зовнішньої торгівлі, 80 % патентів і ліцензій на нову техніку, технології і ноу-хау. При цьому більша частина платежів, пов'язаних з трансфертом нових технологій, здійснюється всередині ТНК. У США їх частка становить 80 %, у Великобританії – 90 [8].

Вітчизняна національна економічна система, розвиваючи транснаціональну діяльність, має на меті вирішення двох основних завдань: залучення необхідного для розвитку капіталу та проведення власної політики експансії на зарубіжних ринках. В Україні станом на 1 жовтня 2012 р. було зареєстровано 2307 іноземних підприємств, що порівняно зі станом на 2011 р. (2323) показує зниження іноземної активності на українському ринку [10].

Серед мотивів здійснення діяльності на ринку України перше місце в рейтингу займає мотив "розмір і потенціал ринку" (20 %), друге місце – "інтерес до доступу на ринок" (15 %). Крім цього, було відзначено і мотиви "зростаюча частка на світовому ринку" (7 %); "експортні можливості" (12 %); "забезпечення експорту"; "доступ до ресурсів"; "вартість ресурсів"; "якість ресурсів" (9,8 % кожний) [8, 10].

За даними рейтингу видання "Financial Times" та консалтингової компанії "Deloitte", станом на 01.01.2013 р. питома вага українських компаній становить 13,4 % у переліку 500 найбільших компаній Центральної та Східної Європи. Лідуючі позиції серед найбільших компаній України посідають компанії металургійної, нафтопереробної

Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України, млрд дол. США [10]

галузей та компанії, пов'язані з транспортуванням російського газу до країн Європи та реалізацією газу на території України [10].

Про особливості транснаціоналізаційних процесів в Україні свідчить динаміка прямих іноземних інвестицій (ПІІ), адже на сьогодні ТНК є одним з основних українських інвесторів, а механізм прямих іноземних інвестицій дозволяє ТНК здійснювати глобальну експансію.

Структура й динаміка інвестицій свідчать про орієнтацію більшості іноземних інвесторів на отримання швидкого прибутку. ТНК здійснюють діяльність на території приймаючої країни за допомогою своїх дочірніх підприємств та філій. В Україні зафіксовано близько 7 тис. філій іноземних ТНК, тоді як у світі їх приблизно 810000, тобто лише 0,8 % від загальної кількості філій ТНК [8].

Окремі вітчизняні та зарубіжні дослідники, а також міжнародні організації спробували підрахувати потенціал України в залученні прямих іноземних інвестицій. За різними оцінками щорічна потреба України в інвестиціях сягає 100–120 млрд дол. США [9].

З огляду на існуючі розміри прямих іноземних інвестицій в економіку України, бачимо, що, незважаючи на суттєве збільшення їх обсягів, Україна відчуває значний дефіцит інвестицій (рисунки).

У сучасних умовах українські компанії активізують процеси транснаціоналізації своїх операцій. Їх діяльність виходить за межі національної економіки, не обмежуючись збільшенням обсягів експортно-імпорتنних операцій, а перетворюючись на повноцінні транснаціональні корпорації. До найбільших ТНК в Україні відносять "УкрАВТО", "Індустріальний Союз Донбасу" (ІСД), "ROSHEN", "Систем Кепітал Менеджмент" (СКМ), "Граніт", "Шаркон", "Кераміст" та інші.

"УкрАВТО" – найбільший виробник транспортних засобів, дистриб'ютор і сервісний постачальник в Україні. У 2012 р. обсяг ринку виріс на 10 % порівняно з минулим роком і досяг 218,7 тис. легкових автомобілів. Чистий прибуток компанії в 2013 році сягнув 182,066 млн грн, тобто за 2011–2013 рр. зростання відбулося на 42 % [11].

Висновки

1. Серед об'єктивних проблем, які існують в Україні щодо формування вітчизняних ТНК, можна назвати нестабільність політико-правового середовища країни; нерозвиненість ринкової інфраструктури; нестабільність курсу національної валюти; нерозвиненість внутрішнього інвестиційного ринку; обмежену зовнішню орієнтацію

бізнесу; інформаційну відсталість країни; невеликі (у світовому масштабі) розміри бізнес-груп; наздоганяючий характер науково-технологічної діяльності, інноваційної складової господарювання; кризи високотехнологічних галузей економіки тощо.

2. На особливу увагу заслуговують питання економічної безпеки, під якою розуміють

стан національної економіки, що забезпечує задоволення життєво важливих потреб країни в матеріальних благах незалежно від виникнення у світовій економічній системі або всередині країни форс-мажорних обставин соціально-політичного, економічного або екологічного характеру.

3. Важливим напрямом вітчизняної транснаціоналізації може стати партнерство глобальних компаній з малими українськими компаніями, що в першу чергу носять інноваційний профіль діяльності. Малий наукоємний бізнес взаємодіє (унаслідок високого ступеня ризику своєї діяльності) з глобальними компаніями, використовуючи їхні виробничі потужності, кадровий потенціал і великі можливості щодо залучення широ-

кого спектра джерел фінансування. Такого роду взаємодія стабілізує господарські та економічні зв'язки малих підприємств, дозволяє зайняти ним певну ринкову нішу, забезпечує їх вихід на траєкторію стійкого розвитку.

4. Існує ряд факторів, що сприяють активізації процесів транснаціоналізації національної економіки України: перехід на міжнародні стандарти фінансової звітності, придбання активів за кордоном і частки в іноземних компаніях (створення вертикально-інтегрованих систем), інституціональні зміни в компаніях, довгострокові контракти на поставки з іноземними партнерами, реалізація системи державних гарантій.

Бібліографія

1. Климко Г.Н. Основи економічної теорії. Політекономічний аспект. 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.lntu.info/book/fb/etme/2011/11-68/page8.html>.
2. Електронний посібник з дисципліни: Міжнародна економіка, Луцьк. 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.lntu.info/book/fb/etme/2011/11-68/page8.html>.
3. Панчук Л.В. Транснаціональні корпорації: соціально-економічна сутність / Л.В. Панчук // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2011. – № 26. – С. 21–31.
4. Хоменко І.Б. Вплив транснаціональних корпорацій на конкурентне середовище національної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.00.02 “Світове господарство і міжнародні економічні відносини” / І.Б. Хоменко. – К., 2010. – 21 с.
5. Вернігора О.С. Монополістична сутність ТНК / О.С. Вернігора // Ринкова економіка: зб. наук. праць. – Полтава, 2010. – № 4. – С. 15–24.
6. Рокоча В.В. Транснаціональні корпорації / Рокоча В.В., Плотников О.В., Новицький В.С. [та ін.]. – К.: Таксон, 2001. – 304 с.
7. Болгарова Н.К. Транснаціоналізаційні процеси в економіці України / Н.К. Болгарова, Т.М. Паневник // Бізнес Інформ. – 2013. – № 12. – С. 33–38.
8. NationMaster: World Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nationmaster.com>.
9. Гайдуцький І.П. Структурні та інноваційні пріоритети залучення прямих інвестицій у контексті здійснення регуляторних реформ в Україні / І.П. Гайдуцький // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 4(118). – С. 29–37.
10. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=InvestitsiiniKlimatVUkraini>.
11. “УкрАВТО в 2012 р.” // Investfunds група Сbonds. Новини. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://investfunds.ua/news/ukravto-v-2012g-velichila-chistuyu-pribyl>.

Рецензент – доктор економічних наук,
професор **Н.П. Мешко**